

САНКЦІЙНА ВІДПОВІДЬ ЄС НА ПОВНОМАСШТАБНУ ВІЙНУ В УКРАЇНІ (ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

EU RESPONSE TO A FULL-SCALE WAR IN UKRAINE (POLITICAL AND LEGAL ASPECT)

Стоян Є.О., студентка III курсу факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Артеменко К.С., студентка III курсу факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Пищенко О.В., студентка III курсу факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу реактивної політики Європейського Союзу на повномасштабне вторгнення РФ в Україну, що відбулося 24 лютого 2022 року. У статті висвітлено, що початок великої війни в Україні показав, як багато країн, включаючи країни-члени Європейського Союзу, об'єдналися у боротьбі з російською агресією, що допомогло зміцнити позицію ЄС та збільшити підтримку українців у питанні інтеграції до Європейського Союзу, у результаті чого позитивний імідж Європейського Союзу в суспільствах країн-членів досяг найвищого рівня за останнє десятиліття. У контексті цього розкрито роль ЄС у санкційних обмеженнях щодо РФ та охарактеризовано основні обмеження прийнятих ЄС пакетів санкцій. Проаналізовано унікальний характер досвіду євроінтеграції України в умовах війни. Окрім цього окреслено специфіку української євроінтеграції, що обумовлена комплексом різноспрямованих впливів, викликів і загроз, зокрема зазначено про деякі внутрішні і зовнішні чинники, що позначаються на євроінтеграції України, серед яких, – турбулентність геополітичних процесів, проблемні тенденції на просторах ЄС, вплив російської агресії на рух України до євроспільноти та інші. Проведено оцінку сучасного стану співробітництва України і ЄС у воєнний період, в ході чого відзначено чітку і послідовну політико-дипломатичну солідарність об'єднаної Європи з Україною. Окрім цього, у статті проаналізовано значення воєнної, фінансово-економічної, гуманітарної підтримки нашої країни як ЄС, так і окремими країнами Європи. Також приділено увагу двосторонній політиці Угорщини та уряду Орбана, який гальмує санкції проти російського енергетичного сектору і заважає ізоляції Росії у світі. Вказано про необхідність вдосконалення наявних інструментів допомоги та акумуляції ресурсів з огляду на масштаби, стан і динаміку війни в Україні. Зауважується, що поглиблення і розвиток економічних контактів Україна-ЄС, зокрема, лібералізація взаємної торгівлі, запровадження «безвізових режимів» на різних напрямках співробітництва є одними з ключових умов успішної євроінтеграції України та важливою складовою на шляху до перемоги у війні з Росією.

Ключові слова: повномасштабна війна в Україні, Україна, Європейський Союз, євроінтеграційна політика, санкції.

The article is devoted to the theoretical and legal analysis of the response policy of the European Union to the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine, which took place on February 24, 2022. The article highlights that the beginning of the great war in Ukraine showed that many countries, including the member states of the European Union, united in the fight against Russian aggression, which helped to strengthen the position of the EU and increase the support of Ukrainians for the issue of integration into the European Union, as a result that the positive image of the European Union in the societies of the member countries reached the highest level in the last decade. In this context, the role of the EU in sanctions restrictions against the Russian Federation is revealed and the main limitations of the sanctions packages adopted by the EU are characterized. The unique nature of the experience of European integration of Ukraine in wartime conditions is analyzed. In addition, the specifics of Ukrainian European integration, which is caused by a complex of multidirectional influences, challenges and threats, are outlined, in particular, some internal and external factors that affect the European integration of Ukraine are outlined, including the turbulence of geopolitical processes, problematic trends in the EU, the impact of Russian aggression on movement of Ukraine to the European Community and others. An assessment of the current state of cooperation between Ukraine and the EU during the war period was carried out, during which the clear and consistent political and diplomatic solidarity of the united Europe with Ukraine was noted. In addition, the article analyzes the importance of military, financial, economic, and humanitarian support of our country by both the EU and individual European countries. Particular attention is paid to the bilateral policy of Hungary and the Orbán government, which slows sanctions against the Russian energy sector and hinders Russia's isolation in the world. The need to improve existing aid tools and resource accumulation is indicated in view of the scale, state and dynamics of the war in Ukraine. It is noted that the deepening and development of economic contacts between Ukraine and the EU, in particular, the liberalization of mutual trade, the introduction of "visa-free regimes" in various areas of cooperation are among the key conditions for the successful European integration of Ukraine and an important component on the way to victory in the war with Russia.

Key words: the full-scale war in Ukraine, Ukraine, the European Union, EU integration policy, sanctions.

Військова агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася з анексії Кримського півострову та окупації частин Луганської і Донецької областей України у 2014 році, не підштовхнула увесь демократичний світ і ЄС, у тому числі, до рішучих і конструктивних підходів реагування та актуалізації санкційного впливу на РФ, створюючи при цьому фігури ефемізації та умовчання, що призвело до військової ескалації з боку останньої у вигляді повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року і початок великої війни, яка хоча де-юре і відбувається на території України, проте має очевидний геополітичний вектор спрямованості і прямо впливає на ціннісні орієнтири ЄС.

У контексті конструктивної критики пасивної політики ЄС та країн Європи щодо РФ, яка мала місце до початку повномасштабного вторгнення останньої в Україну і дещо

продовжується зараз, варто вказати на недалекоглядні прояви блокування розвитку євроінтеграційної політики України, що супроводжувалося утвердженням концепту України як своєрідного «моста» між Європою та Росією, а також популяризацією проекту економічної незрілості та політичної непрактичності України.

Проте, початок широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, що за оцінками міжнародних економістів є третім асиметричним «шоком» для ЄС за останні два десятиліття, після фінансової та економічної кризи 2008 року і подальшої кризи Єврозони в результаті пандемії COVID-19 [1], став потужним стратегічним викликом для ЄС, у контексті чого політичні аспекти почали розглядатися Союзом у «новому ключі», зокрема змінились вектори співпраці та взаємодії на міжнародному рівні, а питання, які раніше викликали в ЄС значний обсяг нега-

тивної критики, зараз де-факто прийнятні для держав-членів ЄС (наприклад, питання прийняття біженців та обмеження/втрати залежності від російського газу).

У розрізі досліджуваного питання реагування ЄС на повномасштабне вторгнення РФ в Україну доцільно зауважити про те, що початок цієї війни ознаменував новий етап у відносинах України і ЄС, в рамках якого Україна, незважаючи на вкрай високий ризик захоплення державної влади російськими військами, підтвердила проголошений у Конституції євроінтеграційний курс свого розвитку [2] і отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що є унікальним і безпрецедентним рішенням з боку останнього, який матеріалізував перспективи приєднання Української держави до євроспільноти, сприяв подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян країни та позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів. У зв'язку з цим, наразі, поряд з удосконаленням воєнного потенціалу, для України пріоритетними завданнями є адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, практичне запровадження «безвізів» у різних сферах та подальша секторальна інтеграція Української держави.

Безумовно, війна, розв'язана країною-агресором, з одного боку, довела готовність українців захищати незалежність та самобутність своєї країни, підтвердила європейський шлях її розвитку та об'єднала українську націю і зміцнила громадську підтримку руху до ЄС. З іншого ж боку, ця кривава війна активізувала двосторонні процеси євроінтеграції, ознаменувала розвиток нових перспектив політики Брюсселя по відношенню до Києва, а також змусила переглянути ЄС існуючі підходи і пріоритети у сфері безпеки та оборони. Водночас війна, під час якої Україна зазнала колосальних людських, військових, фінансово-економічних, культурних та низки інших втрат, неабияк вплинула на характер євроінтеграційного процесу до об'єднаної Європи та вперше в історії існування ЄС обумовила особливості «воєнної» євроінтеграції, що має унікальний характер і показує відданість українського народу та незалежність Української держави.

У контексті цього доцільно сказати, що дослідження прогнозів аналітиків Центру «Нова Європа» дозволяє зробити висновок про те, що Україна має всі шанси стати привабливим місцем для європейських інвестицій уже після завершення російсько-української війни, адже унікальність ситуації з Україною полягає в тому, що вона подала заявку на вступ до ЄС і отримала статус кандидата у розпал війни та потребуватиме значних фінансових надходжень для відбудови після її завершення, що може передбачати і особливий підхід із боку Європейського Союзу, зокрема розробку унікального комплексного механізму з відновлення України, який паралельно допомагає би їй у підготовці до повноправного членства в ЄС [3].

Враховуючи, що відносини України і ЄС більшою мірою залежать від світової кон'юнктури, складні і непередбачувані глобальні процеси та кризові явища, що є наслідками загарбницької політики Росії, тією чи іншою мірою відбиваються як на внутрішній політиці України, так і на якості і темпах її євроінтеграції, а також на внутрішній політиці самого ЄС [4, с. 5], адже широкомасштабна війна, розв'язана РФ проти України, суттєво змінила світовий правопорядок, зумовила низку ризиків і загроз, спричинила турбулентні процеси в політичному, економічному, безпековому середовищах, наслідки яких досі важко переоцінити, поглибила протиріччя сучасного світу, погіршила соціально-економічну ситуацію на регіональному і глобальному рівнях, що призвело, зокрема до зростання вартості енергоресурсів, спровокування кризи на ринку продуктів харчування, що спричинило у свою чергу подорожчання споживчих товарів і відповідно масштабний вплив на рівень добробуту громадян багатьох країн світу, а також прискорення інфляційних процесів у світі [5, с. 4].

Безсумнівно, наведені вище явища є перш за все наслідком збройного нападу РФ на Україну, але і водночас – результатом запровадження безпрецедентних санкцій по відношенню до Росії та Білорусі, що є вимушеним, але абсолютно правомірним і водночас недостатньо масштабним проявом реагування на дії Росії з боку ЄС, який мав бути реалізований ще у 2014 році, і завдяки чому, вірогідно, Україна не стала б об'єктом жорстокої загарбницької і насильницької політики РФ.

Незважаючи на той факт, що на сьогоднішній день РФ є однією з найбільш підсанкційною країною світу і наразі саме санкції є найбільш дієвим інструментом впливу на країну-агресора з боку цивілізованої світової спільноти, цей вплив не є достатнім, оскільки економіка РФ продовжує працювати і, більше того, в обхід запроваджених європейськими інституціями санкцій.

Станом на квітень 2023 року Радою ЄС було введено вже десять пакетів економічних та індивідуальних санкцій у зв'язку з військовою агресією Росії проти України [6]. Безумовно, кожен із таких пакетів має свої особливості і є цікавим з точки зору наукового аналізу, проте, з урахуванням обмеженого обсягу даної статті, є доречно зупинитися на теоретико-правовому дослідженні окремих із них, які є найбільш важливими у контексті впливу на РФ.

Варто відзначити, що перший пакет санкцій був запроваджений ЄС та країнами Європи ще до 24 лютого 2022 року у зв'язку з визнанням президентом РФ квазі-утворень ЛНР та ДНР. Так, згідно з цим пакетом Євро-союз ввів санкції проти 351 депутата Держдуми РФ, що проголосували 15 лютого 2022 року за підтримку звернення до президента Путіна з проханням визнати ДНР і ЛНР, проти 27 фізичних і юридичних осіб, які були задіяні до процесу підризу або загрози територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України, а також заборонив фінансування російського уряду та Центрального Банку, а на квазіутворення ДНР і ЛНР були накладені торгові та інвестиційні санкції. Окрім загальних санкцій ЄС окремі обмеження були запроваджені Німеччиною та Великою Британією. Так, Німеччина призупинила сертифікацію магістрального газопроводу «Північний потік-2», відкликавши чинний звіт Міністерства економіки з аналізу надійності постачання та зажадавши нову оцінку з урахуванням змін в останні кілька днів [7]. У свою чергу Велика Британія ввела санкції проти п'яти російських банків («Промсв'язьбанк», «Росія», Індустріальний ошадний банк, «Чорноморський банк розвитку», «Генбанк») і трьох російських підприємців (Геннадія Тимченка, Бориса Ротенберга, Ігоря Ротенберга) [8].

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року, у вірогідності чого вже не було сумнівів у жодній країні ЄС та світу в цілому, ЄС було запроваджено другий пакет санкцій, проте даний спектр обмежень був не лише не відповідним існуючій на той момент загрози, перед якою постала Україна, а навіть не передбачав настільки суворих обмежень, щоб зупинити російську навалу у перші дні війни. Переважно це були санкції фінансового, енергетичного, транспортного, технологічного сектору, а також візової політики, які, безумовно, мали важливе значення у розрізі питання підтримки України, але, на жаль, не мали достатнього впливу на Росію як ядерної держави і суб'єкта збройного нападу на іншу, неядерну державу.

Відповідь ЄС на повномасштабне вторгнення РФ в Україну у вигляді третього пакета санкцій відбулася 26 лютого 2022 року, коли голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн оголосила про запровадження нового пакету спільних санкцій США, ЄС, Канади та Великої Британії, згідно з якими було заморожено резерви Центрального банку РФ, що перебувають у банках країн G7 (йдеться про половину резервів ЦБ), скасовано програму «золотих паспортів» для інвесторів із Росії та відключено час-

тину російських банків від системи SWIFT [9]. Проте, знов таки, дані санкції не мали колосального впливу на економіку і політику РФ і жодним чином не встановлювали хоча б якісь обмеження військового потенціалу цієї загарбницької держави і її союзників.

Певні зрушення відбулися з прийняттям шостого пакету санкцій, який попри тривале вето Угорщини, урядам країн ЄС вдалося узгодити. Зокрема, цей пакет стосувався сфери енергетики, яка довгий час залишалася найбільшою проблемою європейських санкцій. Так, за даними KSE Institute, з моменту повторного вторгнення РФ країни ЄС щодня платили понад 800 млн євро за російські газ та нафту, тим самим фактично спонсоруючи війну РФ проти України. Тому, ухвалені обмеження передбачали негайні обмеження проти 75% нафти, що імпортується з Росії, передусім, мова йшла про нафту, що імпортується морем [10].

Однак, як стало відомо, лише майже через рік після вторгнення Росії в Україну, Захід ввів практично повне ембарго на російський нафтовий експорт. При цьому, ембарго не зачіпає постачань Росії в треті країни, і оскільки з нього зроблені серйозні виключення, воно не призведе до різкого падіння російського експорту та стрибка цін на нафту, але обмежить ціну російської сировини та надходження в бюджет, з якого президент РФ фінансує війну в Україні. Цікаво, що голова Міжнародного енергетичного агентства (IEA) Фатіх Біроль вказав, що не передбачає серйозних потрясінь внаслідок запровадження таких санкцій. За оцінками IEA, через ембарго Кремль не дорахується близько одного трильйона доларів експортних доходів до 2030 року, частка Росії на світовому енергетичному ринку скоротиться до 13% з 20%, а втрачені для Кремля ринки займуть США та країни Близького Сходу [11].

Тому санкційна політика ЄС щодо Росії продовжує розширюватися і наразі прийнято вже десятий пакет санкцій, який відповідає наступним умовам: робота над санкційними списками щодо осіб, відповідальних за депортацію українських дітей до Росії; активізація роботи над білоруськими санкціями; подальша інтенсивна робота над санкціями щодо атомної галузі; санкція діамантів; спеціальний механізм контролю рівня диверсифікації імпорту синтетичного каучуку до ЄС (шоквартальний перегляд); санкції проти компанії SUN Ship Management (D) Ltd., яка перебуває у юрисдикції ОАЕ (перший досвід застосування таких санкцій); початок роботи ЄС та ЄСЗД щодо застосування санкцій до 150 російських пропагандистів [6].

Проте навіть ухвалення вказаних десяти пакетів санкцій щодо РФ не є запорукою ізоляції останньої з цивілізованого світу та не гарантує послаблення її військового потенціалу, що обумовлено вкрай слабкою і повільною реалізацією ухвалених обмежень та наявністю двосторонньої політики ЄС та країн Європи, яка забезпечує обхід прийнятих ними ж санкцій. **Тому наразі в Європейському Союзі розглядається питання запровадження одинадцятого пакету санкцій проти Росії та придушення спроби уникнути запроваджених раніше обмежень, про що в інтерв'ю CNBC сказала єврокомісарка з питань фінансових послуг, фінансової стабільності та ринків капіталу Мейрід МакГіннес.**

У розрізі даного питання, зокрема в частині двосторонньої політики країн Європи, варто зосередити окрему увагу на аналізі ролі Угорщини у повномасштабній війні РФ проти України та гальмування нею накладення санкцій на країну-агресора. Варто зазначити, що відносини Угорщини та України перебувають у кризі ще з часу ухвалення у вересні 2017 року «мовного» Закону, який в Будапешті оцінили як наступ на права угорської нацменшини на Закарпатті. З початком повномасштабної російсько-української війни ці відносини ще погіршилися, адже ця війна стала новим етапом у взаємній критичі, оскільки Угорщина періодично гальмує санкції проти Росії. Проте, доцільно

зауважити, що 24 лютого 2022 року Віктор Орбан засудив напад Росії на Україну, і відразу визначив «червону лінію» у підтримці жертви агресії: жодного залучення Угорщини до війни, жодної військової допомоги, жодної підтримки енергетичних санкцій проти Росії [12]. Однак, Угорщина, незважаючи на абсолютний нейтралітет у військовому аспекті, надає активну гуманітарну допомогу Україні, як від самої держави, так і від низки угорських неурядових організацій. Окрім цього, Угорщина від початку війни відкрила кордон для переселенців з України і прийняла сотні тисяч українців.

Проте, уряд Угорщини на чолі з Віктором Орбаном виступив проти енергетичних санкцій щодо Росії. За словами самого Орбана якби Угорщина припинила енергетичну співпрацю з Росією, рахунки за електроенергію кожної угорської родини за один місяць зросли б утричі. Тому він неодноразово ветоував санкції ЄС, аргументуючи це тим, що ціну війни не повинні платити угорські сім'ї [12]. При цьому, саме через позицію Угорщини обговорення шостого пакету санкцій ЄС проти Росії затягнулося на весь травень, оскільки уряд Орбана двічі затримав його запровадження – спочатку через небажання запровадження ембарго на постачання російської нафти, потім вимагав і домігся виключення з санкційного списку патріарха Кирила, у результаті чого санкційний пакет запровадили лише 3 червня, у той час коли в Україні кожну хвилину гинуть сотні військових та мирних громадян.

Абсолютно відомо, що ключову роль у такій політиці уряду Угорщини щодо України відіграє ставлення Орбана до Росії. Адже, як зазначає директор Інституту центральноєвропейської стратегії Дмитро Тужанський за дванадцять років при владі Орбан інтегрував російський гібридний вплив в угорський національний інтерес, що ознаменовує доступний російський газ і нафту і залежність від них [12]. Щодо можливості поліпшення відносин між Україною та Угорщиною і позбавлення останньою енергетичної залежності від Росії, це залежатиме, по-перше, від того, чи сприймає Угорщина Росію як реальну небезпеку, а по-друге, наскільки Угорщина залишається євроатлантичною державою, у разі, якщо займає ізоляціоністську та «антизахідну» позицію.

Таким чином, підводячи підсумки даного аналізу, можна прийти до висновку, що відповідь ЄС на повномасштабну війну, яку розпочала РФ 24 лютого 2022 року проти України, була миттєвою, навіть можна сказати передчасною, адже ще до моменту вторгнення РФ ЄС запровадив перший пакет санкцій, у зв'язку з визнанням незалежності лідером Росії квазіутворень ЛНР і ДНР, що є територіями України, які Росія окупувала ще у 2014 році. Однак, незважаючи на достатньо швидкий темп реагування з боку ЄС та країн Європи на збройну агресію РФ, прийняття санкцій щодо останньої часто носить декларований характер, оскільки де-факто вони не працюють, а економіка РФ зростає за рахунок «тіньових» доходів, що є наслідком обходу санкцій як Росією так і самими країнами ЄС.

Ще однією проблемою є те, що в межах політики ЄС можна виділити дві ключові тенденції: перша полягає в тому, що останній, будучи наддержавним утворенням, займає чітку позицію на загальноєвропейському рівні з підтримки України, а друга – у тому, що деякі держави-члени Союзу виділяються в окрему групу зі своїм власним баченням щодо війни РФ проти України, зокрема мова йде про Угорщину, яка блокує санкції проти РФ і займає позицію «нейтрального» двозначності, що має своїм наслідком вплив на подальші перспективи ЄС як гравця на міжнародній арені, адже наявність таких непорозумінь в середині ЄС свідчить про те, що він знову стикається з викликом, що впливає на політику та суб'єктність ЄС і визначатиме природу взаємовідносин між його членами в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Війна в Україні та її наслідки для ЄС. Блог Високого представника ЄС Жозепа Борреля. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/війна-в-україні-та-її-наслідки-для-єс-блог-високого-представника-єс-жозела-борреля> (дата звернення 17.04.2023).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254-к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141.
3. Фахурдінова М. Фінансування та поштовх до реформ: що дасть Україні статус кандидата на членство в ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/11/7139235/> (дата звернення 17.04.2023).
4. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. Центр Разумкова, 2022. 103 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf (дата звернення 17.04.2023).
5. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Центр Разумкова. № 1-2. 2022. 132 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf (дата звернення 17.04.2023).
6. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/sankciyi-proti-rf> (дата звернення 17.04.2023).
7. Німеччина зупиняє запуск «Північного потоку 2» – Шольц. BBC News Україна. 22 лютого 2022 року. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60477638> (дата звернення 17.04.2023).
8. Богданьок О. Британія запровадила санкції проти п'яти банків та трьох російських олігархів. Що відомо. Суспільне новини. 22 лютого 2022 року. URL: <https://suspihne.media/209499-velika-britania-naklade-sankcii-proti-pati-rosijskih-bankiv-ta-aktiv-fizicnih-osib-dzonson/> (дата звернення 17.04.2023).
9. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/index_en (дата звернення 18.04.2023).
10. Шаповал Н. Шостий пакет ЄС і не тільки: Дайджест найважливіших санкцій. 14 червня 2022 року. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shostiy-paket-sankciy-chi-silno-posilitsya-tisk-na-rosiyu-ostanni-novini-50249511.html> (дата звернення 18.04.2023).
11. Калмиков О. Не пройшло і року. Захід ввів ембарго на російський нафтовий експорт. BBC News Україна. 5 лютого 2023 року. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64528519> (дата звернення 18.04.2023).
12. Ерман Г. Чому в Угорщини така політика щодо України і чи можна її змінити. BBC News Україна. 11 серпня 2022 року. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62472746> (дата звернення 18.04.2023).